

sebi se stopnjuje in se kaže v večji želji po neodvisnosti in samouveljavljanju (afirmacija lastnega jaza). Mladostnik se osvobaja vezi, opušča stare navade, hoče nov, boljši način življenja. Vsaka oblast mu postaja pretežka, želi si popolne svobode. To občutita zlasti dom in šola. Do šole čuti odpor zaradi šolskih predpisov in krutosti dnevnega reda, čeprav se hkrati zaveda, da je šola kulturno žarišče, kjer se tudi sam oblikuje. Mladostnikov značaj dobiva ob izkušnjah in življenjskih spoznanjih končne poteze. Ob spoznavanju sveta in življenja odkriva življenjske vrednote, ki mu potem dajejo življenjski smisel in cilj. V zvezi s tem pa hrepeni mladi človek po sistemu, ki bi mu na razumljiv način pojasnil svet in rešil vprašanje človeške usode. Hoče odkriti bistvo vsega in rešiti uganko življenja. Tako se mu polagoma oblikuje pogled na svet in življenje, pride do lastnega svetovnega nazora. Življenjske vrednote začne razvrščati glede na najvišjo. Zelo blizu so mu estetske (zanimajo ga umetnost, deloma zaradi zveze z erotiko deloma kot izrazno sredstvo), moralne (najbolj ceni čast, odkritost, junaštvo) in socialne (družba in njen razvoj). Veliko se ukvarja z mislijo na lastni poklic in mesto v družbi prav ob spoznavanju življenjskih vrednot. Ob koncu četrtega razreda so te misli vse bolj pogostne in moreče, kajti po maturi se bo treba spet odločiti. Študij na univerzi ga veseli in vznemirja. Na vidiku so nova spoznanja, nove težave in ovire, ki jih bo treba premagati, pa tudi uspehi in dosega poklica.

Pri izboru tematike za tretji in četrti razred bomo torej upoštevali predvsem dijakovo že poglobljeno zanimanje za lastno življenje, življenje drugih ljudi in življenje sploh (smisel, cilj), zanimanje za sodobno problematiko. Izkoristili bomo sposobnost opazovanja (samoopazovanja), razmišljanja in razpravljanja. Zadovoljili bomo potrebi in želji po samostojnosti. Naslonili se bomo na njihova posebna zanimanja in mlade izkušnje. Več prostora bomo dali tudi samovzgoji in skupni vzgoji. Smisel za analizo, kritiko in sintetično obliko mišljenja bomo izkoristili pri obravnavanju različnih literarnih tem. Osnovna področja, iz katerih bomo črpali snov za naloge, pa bodo tale: socialno in etično, politično in ekonomsko, umetniško in znanstveno, v manjšem obsegu tudi filozofsko.

Dijakova izpoved bo v nalogah odkritosrčna, če bo v nas zaslutil človeka, ki ga hoče razumeti in mu je pripravljen v mladostnih stiskah pomagati. Ne bo se bal naloge, pisal bo sproščeno, ker bo vedel, da bodo njegove misli, spoznanja in pogledi našli blagohotno razumevanje in kritiko ter nove spodbude.

(Nadaljevanje iz 4. številke lanskega letnika in konec)

Ocene in poročila

BRANKO RUDOLF: ŽVEGLA POTEPUHOVA

Rudolfova pesniška zbirka* je nekoliko presenetila, saj je v sodobni slovenski poeziji vsaj dvakrat »nemoderna«. Prvič zato, ker je spesnena v narečju, drugič pa se ne uvršča med moderno poezijo zato, ker ta postavlja v ospredje izpovedujočo se osebnost, Rudolf pa je pesnil iz neosebne, zgodovinske snovi. Toda samo presenetila je lahko ta zbirka, ne pa tudi razočarala. Po literarni vrednosti stoji namreč visoko nad vsem, kar se je v obdobju izoblikovanega slovenskega knjižnega jezika »umetno«

* Branko Rudolf, Žvegla potepuhova. Založba Obzorja, Maribor 1960.

spesnilo v narečju oziroma v narečno-knjižni, pomešani jezikovni obliki. Drugi pomen te zbirke pa je v tem, da vsebuje najmočnejšo pesniško epiko po Aškercu. Toda Rudolfova epska pesem, ki se ponekod tematično stika z Aškerčevo (tema in motivi iz kmečkih uporov), se po doživljajskem izhodišču bistveno razlikuje od njegove. Aškerc je oblikoval zgodovinske motive iz kmečkih uporov v obliki dramatične balade in hkrati pod vidikom sodobnega nacionalno-političnega položaja, Rudolf pa si je izbral za pripovedni obrazec veselo ljudsko balado, s čimer se je odločil, da mračna ozadja zgodovine presije z vedrino in obešenjaškim humorjem epskih likov in tako minulemu življenju pomaga, da se samo interpretira z dovtipom, posmehom, satiro in sarkazmom, poleg tega pa ga tudi noče obremenjevati s kako sodobno tendenco.

Upesnil je vrsto individualnih usod v časovnem razponu od šestnajstega do devetnajstega stoletja. Toda njegovi epski liki niso »zgodovinski junaki« — od znanih zgodovinskih osebnosti je izoblikoval samo spomin na Popoviča, svojega rojaka po krajini — pač pa socialno in duhovno najširše predstavljajo slovenskega človeka teh stoletij oziroma, kot sam pravi v naslovu, so »muzika tega gmajn folka, plajšarjov, komediantov, godcov, mamežov, sejmskih pevcev, želarov, težakov, študentov, hromakov no sromakov vsake sorte«. Zato je zbirka vsebinsko zelo pestra: V preštevalni igri otrok (Tlačanska deca šteje) otroško-naivno zaživi ves bedni položaj slovenskega tlačana. Njegova stiska govori tudi iz socialnih satir, razredno uporniške pesmi in iz pesmi »izkoriščenih težakov (Šafarova smrt, Tri vitezi, Rdeče nebo, Nezadovoljni težaki), v tožbi nekdanjega svobodnega kovača (Kovač sem bil) pa že odmevajo razmere iz druge polovice devetnajstega stoletja, ko si je razvijajoča se industrija podrejala oziroma je uničevala privatno obrt. Tam se zvija v molitvi za ohranitev osebnega molka in previdnosti duh zatrtega, absolutizmu služječega avstrijskega uradnika (Avstrijski uradnik moli), tu se rahlo ironično ogleduje v beraške cunje odeta učnost (Študent potepuh, Žalovanje za zvezdogledom). Zvezdogled oznanja enakost in minljivost vseh ljudi, vsem revnim pa obeta novo, svobodno in široko življenje. Ljudje, ki jih je zajela kuga, se drzno rogajo smrti (Malopridna napitnica), zvonar pa se sprašuje o človeški minljivosti in se prepričuje, da ne more ves umreti, ker se tudi njemu oglašajo mrtvi, kadar zvoni (Star zvonar grunta nekaj o minljivosti). V zbirki je nekaj variacij na erotično (Čarovnica kliče, Sereneda zaljubljenega študenta lepi sobarici) in pesniško-stanovsko temo... Skratka: Rudolf je dokaj široko razklenil socialne razmere in duhovni svet v slovstvu skopo ohranjenega slovenskega človeka od šestnajstega do srede osemnajstega stoletja.

Res je, da motivno ni vselej izviren, da ponekod parafrazira znane misli (Kmet se punta, Od obešanca). Toda to ne zmanjšuje vrednosti pesmi, saj izvornost ali nezvornost motiva ne vpliva na literarno kakovost pesmi. Važnejše je, da mu je v splošnem uspelo ustvariti iluzijo o človeku teh stoletij in to v nič manjši meri kot Aškercu. Mogoče celo še bolj. Izbral si je namreč pesniško masko ljudskega lajnarja, sejmskega »godca«, pesnika potepuha (Godčova povest o zmaji, Godec no mlad fant, Sejmska pesem od tih tolovajev) in je po tej lastnosti sodrug Cankarjevega Kurenta, Krleževega Kerempuha in drugih pavlih, ki prisluškujejo duhovni, нравni in socialni stiski tega in onega ljudskega kolektiva in jo oznanjajo z rahlo prorogljivim in tudi žalostnim nasmehom. Posmeh samemu sebi in sočloveku, obešenjaški humor in drzna šala so uporniška sredstva, s katerimi prenaša Rudolfov človek socialne in druge stiske. Tako je pognal njegov pesniški svet iz takegale nasprotja: družbeno ozadje, ki ga beremo v njem, je največkrat mračno, duševna posledica pa je »veselo žalovanje«, kakor pesnik sam posrečeno označuje poglavitni razpoloženjski ton svoje zbirke. V tem nasprotju je uveljavil torej tisto psihično prvino, s katero tak ali drugačen tlačan vseh časov uspešno kljubuje svoji vklenjenosti in se sprošča v svobodno osebnost. Seveda pa razmere tega ali onega Rudolfovega »junaka« tudi brezobzirno stro in vržejo v nič.

Nazorski in moralni red pesmi je tak, da presega historični čas posameznih tem (med drugimi pesmimi zlasti Dvom o teh božjih mlinih). Humanistična misel, ki je jasno izražena v pesmih, seveda ne more biti »zgodovinska«, omejena samo na do-ločen čas, marveč živi v vsakem trenutku. Tudi veselosti, »veselega žalovanja« v pesmi ne moreš ustvariti zato, ker si si za oblikovni obrazec izbral veselo ljudsko balado. Zato lahko trdimo, da že ta izbor izpričuje tudi Rudolfovo doživljanje sveta in življenja. Svetal življenjski nazor perspektive in zdravega optimizma, ki je osnovna ideja te zbirke, je hkrati tudi pesnikova osebna last in moč. In to je njegov odgovor na življenje, njegova osebna izpoved v teh epskih pesmih.

V času, ko se naša poezija večkrat zavija v meglene in mrtve meditacije in se kdaj pa kdaj še sprehaja v prisilnem okrasju mrzlega postekspresionističnega mavričnega leska, tako da ne veš, kam bi zdaj z učenim intelektualizmom oziroma tajnimi modrijami, zdaj z zračnim podobarstvom, je prinesel Rudolf kar se dá naravno in realistično pripoved, in kar je enako dragoceno, prinesel je nekaj smeha. Zato se je pesnik po pravici samo navidezno opravičil, da je pesnil v srednještajerskem narečju. Kakor pa je Rudolfovo narečje v pesmi nekoliko problematično — sam priznava, da svojega narečja ne obvlada več dobro, iz česar lahko zelo objektivno sklepamo, da mu narečje pesniško ni moglo pristno zapeti — se na nekaterih mestih ni mogoče ubraniti vtisa, da mu beseda vendarle elementarno utripa v svojem prvinskem pomenu in zvoku in da je ni izgladila intelektualistična navada pisca knjižne jezikovne izurjenosti.

V dikciji pesmi se dobro izraža Rudolfovo vsebinsko-oblikovno hotenje, ki ga v komentarju sam označuje za »duha ljudske improvizacije« (Godčeva povest o zmaju, Nezadovoljni težaki, Stara zeliščarica klopoče itd.). Dikcija v glavnem ustreza ljudski mentaliteti, ki pozna poleg skope, zgoščene pesniške besede tudi močno razvito emfazo in baročno-nabrekli in naturalistično stopnjevanje. Rudolf si je drugo vrsto izražanja izbral v večji meri kakor prvo. Stopnjevanje se mu ponekod kar samo usuje in povzroča zdaj nekakšen naturalistično otipljiv in silašni vtis (no kir je blizi šel, je vmrl — zmaj ga je strl, no drl, no žrl; za zlomka, črnega, no gromkega, no krvavega), drugič spet se utrgajo sorodno zveneče besede (bo cmok, pok, stok, jok) in plaz nezadržnega klepeta v duhu sejmarskih trgovcev (saj pravi obarek, oparek, prevretek — je vsakemu dober na petek no svetek). Prijetno učinkuje ponekod ironija, ki z njo proglašča zlo za vrlino, s čimer ga seveda samo izpostavlja stopnjevani negaciji in ostrejšemu posmehu. Prav tako Rudolf ni obšel krepke ljudske podobe in primere (gospod so napol vun stočen sod; al vino ma tu tak lep duh — kak rame ene lepe deklina). Ritem alpske poskočnice je uporabil tam, kjer ustreza vsebini (Star soldat s čutaro). Tudi rimal je v duhu ljudske pesmi kar najbolj preprosto. Tako se loči njegova pesem od sodobnega modernega pesništva, ki niha med svobodnim verzom in klasično obliko, tudi po tem, da se po celotnem oblikovnem ustroju kar najbolj naslanja na ljudsko pesem.

Ob zbirki najbrž koga spreleta vprašanje, kako da naša zemlja prek Save in Savinje tako skopari s lirskimi pesniškimi darovi. Je tukaj mogoče napoti jezikovni sistem, ki je drugačen od knjižnega in bi zato utegnil ovirati neposredno, v vseh potankostih zvoka in vsebine knjižno dognano intimno pesniško govorico? Ali pa sredi dvajsetega stoletja to ne more več biti jezik, marveč samo še lirski moč ali pa nemoč? Tudi Gradnikov pesniški jezik ne »poje«, pa vendar — kakšno lirsko erupcijo vzdržuje v prvih knjigah. Največ lirski moči sta prinesla iz vzhodnih pokrajin doslej pač Kajuh in Kovič, torej mlajša pesnika, kar bi deloma govorilo v prid »jezikovni oviri«, ki pa v zadnjih desetletjih slabi. Skratka vprašanje, ki se ga je naša literarna zgodovina že lotila in ki jo bo najbrž še vznemirjalo.

Franc Zadavec

O STILISTIČNIH ŠTUDIJAH IVA FRANGEŠA

Govoriti na omejenem prostoru o knjigi Iva Frangeša (Stilističke studije, Naprijed, Zagreb 1959, 302 str.) je dovolj težka in nehvaležna naloga. Zakaj? Predvsem bi bilo potrebno proučiti poti in cilje hrvaške literarne zgodovine v XX. stoletju, da bi se lahko ugotovila nova ter pomembna literarnozgodovinska in metodološka pozicija Frangeševe knjige. To pa ne bi bilo dovolj! Avtor s svojo izobrazbo sega v romansko znanost o književnosti in se v prizadevanju po najbolj odgovarjajočih spoznavnih in delovnih principih oplaja v tem kulturnem vzdušju. Oba elementa — hrvaška literarnozgodovinska tradicija in evropska stilistično-interpretatorska spodbuda — pa sta čvrsto povezana s principji zgodovinskega razvoja, kakor jih je razvil dialektični materializem. Zato bi bilo Frangeševo knjigo treba pregledati tudi z vidika, koliko je uspela kot poskus marksistične interpretacije hrvaškega in evropskega literarnozgodovinskega gradiva. Vse to seveda ne more biti namen kratkega informativno-kritičnega sestavka, ki pod silo prostora mora ostati samo pri nekaj navrženih mislih.

Širše idejno ozadje Frangeševim Stilističnim študijam je večletno prizadevanje zagrebskega stilističnega kroga, ki kot odsek za književno-teoretska vprašanja